

Udział sektora bankowego w działalności na rzecz ochrony środowiska

Barbara Koszułap, adiunkt
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Warszawa

Proces integracji z Unią Europejską stał się obecnie najbardziej absorbującym tematem życia gospodarczego i społecznego kraju. Dotyczy to nie tylko spekulacji co do terminu uzyskania przez Polskę członkostwa w strukturach Wspólnot Europejskich, ale również przewidywanych kosztów związanych z procesem niezbędnych dostosowań. Jednym z najtrudniejszych obszarów negocjacyjnych jest ochrona środowiska i związany z tym zakres niezbędnych do zrealizowania w Polsce inwestycji, służących implementacji i wdrożeniu obowiązujących w Unii Europejskiej norm ochrony środowiska.

Według oficjalnych dokumentów Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa w przypadku wejścia Polski do Unii Europejskiej dostosowanie Polski do norm unijnych w zakresie ochrony środowiska będzie kosztowało od 20 mld euro do 39 mld euro w zależności od decyzji dotyczących interpretacji wymagań dla Polski. Zakłada się, że w okresie dostosowawczym w takich obszarach jak infrastruktura wodno-ściekowa i gospodarka odpadami, a także lokalne programy poprawy jakości powietrza czy programy ochrony przyrody, dominującą rolę w finansowaniu inwestycji będą odgrywały źródła publiczne, w tym budżety władz samorządowych oraz kredyty zaciągane przez władze samorządowe. Natomiast w takich obszarach jak redukcja emisji zanieczyszczeń przemysłowych, redukcja emisji zanieczyszczeń do wód i powietrza z instalacji technologicznych czy gospodarka odpadami przemysłowymi i niebezpiecznymi, dominującą rolę w finansowaniu inwestycji będą odgrywać środki własne przedsiębiorstw oraz kredyty pozyskiwane przez podmioty gospodarcze. W każdym zatem przypadku istotnym źródłem finansowania inwestycji ochrony środowiska będzie kredyt bankowy.

W tym kontekście interesujące jest, w jakim stopniu polskie banki mogłyby dostosować swoją bieżącą działalność do specyficznych uwarunkowań realizacji polityki ochrony środowiska zarówno na szczeblu krajowym, jak i zarządzania jednostkami gospodarczymi i samorządowymi. Biorąc zatem pod uwagę szeroko rozumiane czynności bankowe oraz ich podział na operacje aktywne i pasywne, można zidentyfikować określone ich rodzaje jako możliwe warianty uczestnictwa banków w działalności na rzecz ochrony środowiska. W zakresie operacji aktywnych bank może angażować się w ochronę środowiska przez uznanie ryzyka ekologicznego jako części ryzyka kredytowego w działalności bankowej, a także przez udzielanie kredytów. Natomiast w zakresie operacji pasywnych banki mają możliwość posługiwania się odpowiednio dobranym

zestawem instrumentów służących pozyskiwaniu kapitału na finansowanie przedsięwzięć ekologicznych.

Jednym z najpowszechniejszych przejawów uznania wymogów ochrony środowiska w przekroju całego rynku bankowego jest uwzględnienie ryzyka ekologicznego w działalności kredytowej. Ryzyko ekologiczne zawiera się w ryzyku bankowym zarówno o charakterze strategicznym, jak i operacyjnym. W płaszczyźnie strategicznej literatura przedmiotu¹ wyróżnia ryzyko wielkości banku, ryzyko strategicznych pól handlowych oraz ryzyko organizacyjne. Natomiast w płaszczyźnie operacyjnej: ryzyko przedsiębiorstwa bankowego oraz ryzyko interesów bankowych.

Ryzyko wielkości banku, określane inaczej jako ryzyko powiązań kapitałowych banku, dotyczy m.in. wpływu na pozycję banku ekologicznych uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstwa, którego udziały lub akcje bank obejmuje. Uwarunkowania ekologiczne funkcjonowania przedsiębiorstwa, którego bank staje się właścicielem, dotyczą przede wszystkim wpływu jego bieżącej działalności produkcyjnej lub usługowej na środowisko, stopnia wywiązywania się ze zobowiązań wobec organów ochrony środowiska, a także niezbędnych przedsięwzięć dla uwzględnienia norm ekologicznych.

Ryzyko strategicznych pól handlowych wiąże się bezpośrednio ze stopniem dostrzegania przez bank postępującej tendencji „ekologizacji gospodarki”. Zlekceważenie tego ryzyka może powodować utratę szansy pozyskania interesującej grupy nowych klientów, zgłaszających zapotrzebowanie na nowy zakres usług bankowych.

Trzecim rodzajem ryzyka, związanym ze strategicznym kierunkiem rozwoju banku, jest **ryzyko organizacyjne**. Wiąże się ono z koniecznością uwzględnienia w strukturze organizacyjnej banku stanowisk pracy, które byłyby odpowiedzialne za odpowiednio wczesne rozpoznanie i skwantyfikowanie ryzyka ekologicznego.

W płaszczyźnie operacyjnej działalności banku można wyróżnić **ryzyko przedsiębiorstwa bankowego**, odnoszące się bezpośrednio do ryzyka osobowego, postrzeganego jako poziom świadomości ekologicznej pracowników, przejawiający się rozumieniem i dostrzeganiem uwarunkowań ekologicznych procesów gospodarowania oraz świadomością ekologicznych skutków podejmowanych decyzji.

Drugim ważnym ryzykiem w działalności operacyjnej banku, jest ryzyko interesów bankowych, w tym interesów kredytowych i interesów depozytowych.

Ryzyko kredytowe definiowane jest jako zagrożenie polegające na tym, że udzielony klientowi kredyt oraz należne bankowi odsetki nie zostaną spłacone przez kredytobiorcę. Ponadto niemożliwe jest odzyskanie kapitału wraz z odsetkami z przedmiotu zabezpieczenia kredytu. Niebezpieczeństwo to może mieć swoje źródło w uwarunkowaniach ekologicznych prowadzonej przez kre-

¹ G. Borys, *Ryzyko ekologiczne w działalności banku komercyjnego*, „Ekonomia i Środowisko” 1995 nr 1 (6), Białystok.

dytobiorcę działalności. Wśród czynników o charakterze ekologicznym decydujących o wysokości ryzyka kredytowego można wymienić:

- nieuwzględnienie w procesie inwestycyjnym wymogów formalnych stawianych przez organy ochrony środowiska,
- powstanie nieprzewidzianych kosztów zewnętrznych (związanych z oddziaływaniem przedsięwzięcia na środowisko), które będzie musiał ponieść podmiot realizujący przedsięwzięcie,
- zaniedbanie obowiązków informacyjnych wobec społeczeństwa.

Czynniki te mogą w zasadniczy sposób wpłynąć zarówno na postępy w pracach związanych zarówno z realizacją inwestycji, jak i jej późniejszą eksploatacją, a tym samym mogą wpłynąć na ryzyko związane ze spłatą kredytu.

Ryzyko depozytowe można zdefiniować jako zagrożenie utraty przez bank znacznej części wkładów i depozytów. Zagrożenie to może być spowodowane czynnikiem ekologicznym, związanym z preferencjami depozytariuszy, którzy jako jedno z kryteriów złożenia lokaty przyjmują ekologiczną i ekonomiczną zasadność jej wykorzystania w gospodarce.

Praktyka banków wskazuje, że ryzyko z tytułu zagrożenia środowiskowego nie stanowi dużego udziału w szacowaniu ogólnego ryzyka operacji bankowych. Mimo to, wiele banków europejskich nie tylko stosuje ogólne zasady i przepisy dotyczące ekologii, ale i prowadzi własną politykę w tej dziedzinie. Polityka ta określa ogólne zasady operacji wewnętrznych i wskazuje kierunki oceny ryzyka ochrony środowiska w portfelach kredytowych i inwestycyjnych. Wynika to zarówno z rachunku ekonomicznego, jak i praw i obowiązków regionalnego gospodarowania zasobami przyrodniczymi oraz przestrzegania dopuszczalnych norm obciążeń środowiska.

Działaniem o bardzo wymiernym wpływie na skalę realizowanych inwestycji służących ochronie środowiska jest udzielanie kredytów przez banki. W obszarze proekologicznej działalności kredytowej banków wyróżnia się trzy rodzaje kredytów:

- kredyt ze środków udostępnionych przez instytucje zewnętrzne — bank oferuje środki finansowe otrzymane z innych źródeł (krajowych lub zagranicznych) na wcześniej uzgodnionych warunkach,
- kredyt ze środków finansowych banku z dopłatą do oprocentowania ze źródeł zewnętrznych — kierowany na cele uzgodnione z instytucją zewnętrzną (krajową lub zagraniczną), która wspiera tę ofertę,
- kredyt ze środków finansowych banku — jest zwykle kredytem komercyjnym, projekty ekologiczne są równouprawnione z innymi propozycjami inwestycyjnymi i konkurują z nimi o dostęp do środków finansowych banku według takich samych kryteriów (pewność inwestycji, zabezpieczenie spłaty kredytu, wielkość spodziewanych dochodów banku).

Najrzadziej spotykanym rodzajem działalności bankowej na rzecz ochrony środowiska jest gromadzenie kapitałów na finansowanie ekologicznych przedsięwzięć gospodarczych. Tego rodzaju działalność uznawana jest za najostrzejsze kryterium rzeczywistego zaangażowania instytucji bankowej na

rzecz środowiska przyrodniczego². Bank przyczynia się w ten sposób nie tylko do racjonalnego pod względem ekologicznym wykorzystania kapitałów, ale z punktu widzenia całej gospodarki służy zwiększeniu rozmiarów kapitału przeznaczanego na finansowanie przedsięwzięć ekologicznych. Ten aspekt działalności operacyjnej banku jest szczególnie ważny w sytuacji ograniczonej dostępności środków finansowych, które mogłyby być kierowane na rozwiązywanie problemów ekologicznych.

Istnieją dwie możliwości gromadzenia kapitału na finansowanie ekologicznych przedsięwzięć gospodarczych. Pierwszym z nich jest oferowanie celowych programów depozytowych, drugim zaś pozyskiwanie środków finansowych w celu ogólnego refinansowania banku, który kredytuje ekologiczne przedsięwzięcia gospodarcze. Oprocentowanie lokat deponowanych w ramach celowych programów depozytowych jest niższe od preferencyjnego, co umożliwia udzielanie preferencyjnych kredytów. Natomiast w drugim przypadku cel depozytu nie jest tak precyzyjnie określony, a kapitał jest pozyskiwany przez oferowanie lokat oprocentowanych na poziomie rynkowym. Same zaś środki finansowe z przeznaczeniem na inwestycje ochrony środowiska są wydzielane z deponowanego kapitału bądź w relacji do niego. Pozyskiwanie kapitału na ogólne refinansowanie działalności banku jest możliwe dzięki wykorzystaniu instytucji banku ekologicznego, w której działalności operacyjnej uwzględniane jest kryterium ekologiczne.

Jeszcze jeden obszar aktywności banku na rzecz ochrony środowiska dotyczy działań banku poza sferą operacji bankowych i polega na sponsorowaniu przedsięwzięć ekologicznych, działaniach ekologicznych w organizacji pracy bankowej (np. stosowanie energooszczędnych urządzeń, papierów bezchlorowych), konsultacjach banku z zainteresowanymi ochroną środowiska instytucjami i gremiami. Działania te służą wypracowaniu stanowiska instytucji finansowej wobec zagadnień ekologicznych oraz wynikają z potrzeby wyróżnienia się wśród konkurencji na rynku finansowym. Działania te są prezentowane opinii publicznej m.in. jako publikacje raportów ekologicznych bądź sprawozdań według zarządzenia EMAS (*Environmental Management and Audit Scheme*). Dla potwierdzenia rzetelności podjętych działań na rzecz ochrony środowiska może być wykorzystane uzyskanie certyfikatu ISO 14001. Także służby *public relations* instytucji finansowych są wykorzystywane do kształtowania jej ekologicznego wizerunku.

W zależności od różnic w zakresie działania, organizacji i zasad funkcjonowania banku, można wyróżnić dwa typy banków ekologicznych:

- bank ekologiczno-etyczny,
- bank, w którym równie ważne, jak kryterium ekologiczne, są komercyjne zasady prowadzenia działalności bankowej.

² L. Dziawgo, *Pozyskiwanie kapitałów osób fizycznych na rynku finansowym w celu ochrony środowiska naturalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1998, s. 55–57.

Bank ekologiczno-etyczny finansuje nie tylko przedsięwzięcia związane z ochroną środowiska, ale również o charakterze kulturalnym, oświatowym i społeczno-politycznym. W tym przypadku komercyjne zasady funkcjonowania banku nie są uwzględniane w takim stopniu, w jakim ma to miejsce w typowych bankach. Klientami takich banków są osoby uwzględniające kryterium ekologiczne i z tego tytułu gotowe zrezygnować z części należnego im dochodu. Gromadzone środki przeznaczone są zarówno na konkretne programy kredytowe, jak i ogólne refinansowanie banku. W ten sposób działają takie niemieckie banki jak Oekobank EG i GLS Gemeinschaftsbank EG.

Natomiast banki, które łączą w swojej formule działania zarówno kryteria ekologiczne, jak i komercyjne, nie stosują preferencyjnych programów depozytowych, a preferencyjne programy kredytowe finansowane są ze środków własnych lub dofinansowane przez instytucje trzecie. Przykładami tego typu banków są: niemiecki UmweltBank AG i polski Bank Ochrony Środowiska SA.

Obok jakościowej zmiany usług bankowych można zaobserwować dynamiczny rozwój czynności związanych ze świadczeniem innowacyjnej pomocy informacyjnej, porad i kompleksowej obsługi. Dobrym przykładem kompleksowego proekologicznego podejścia do procedur inwestycyjnych jest KommunalkreditBank Austria AG.

Oprócz wymienionych działań poszczególnych banków można wskazać próby rozwiązania problemu w ujęciu zespołowym i na poziomie ustaleń międzynarodowych. Takim przełomowym momentem w funkcjonowaniu banków, którym tematyka ochrony środowiska nie jest obca, było popisanie deklaracji UNEP (United Nations Environment Programme) „Instytucje finansowe dla ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju” (UNEP Statesment by Financial Institutions on the Environment and Sustainable Development). W deklaracji uznano, że za zrównoważony rozwój wspólnie odpowiadają rządy, świat biznesu i osoby indywidualne, które zobowiązane są do współpracy w realizacji celów związanych z ochroną środowiska. Wskazując na wiodącą rolę rządów w ustaleniu priorytetów i wartości proekologicznych, podkreślono znaczenie sektora usług finansowych we wdrażaniu zasad ekorozwoju. Przyjęto, że szacowanie ryzyka ekologicznego powinno być integralną częścią procesu oceny i zarządzania ryzykiem, zarówno w operacjach krajowych jak i zagranicznych.

Przedstawione podczas Szczytu Ziemi oświadczenie podpisało 30 banków, wśród nich takie banki jak: Swiss Bank Corporation, Deutsche Bank, Lloyd's Bank oraz kilkanaście polskich banków, m.in.: Bank PeKaO S.A. Grupa PEKAO S.A., Bank Gdański S.A., Bank Ochrony Środowiska S.A., Bank Rozwoju Eksportu S.A., Bank Handlowy w Warszawie S.A., Bank Śląski S.A., Bank Zachodni S.A., Polski Bank Inwestycyjny S.A., Powszechny Bank Kredytowy S.A.

W praktyce realizacja Deklaracji „Instytucje finansowe dla ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju” polega na:

- stosowaniu kryteriów ochrony środowiska w analizach i ocenach techniczno-ekonomicznych projektów inwestycyjnych,

- analizie wniosków kredytowych pod kątem spełniania przez nie formalno-prawnych wymogów ochrony środowiska,
- stosowaniu preferencji i ułatwień kredytowych dla inwestycji i inwestorów respektujących wymogi ochrony środowiska,
- nieudzielaniu kredytów inwestorom stwarzającym zagrożenie dla środowiska i eliminowaniu projektów niespełniających wymogów środowiskowych.

W celu przeanalizowania postępu w realizacji zadań wynikających z deklaracji Komitet Sterujący Inicjatywy Instytucji Finansowych przeprowadził badania wśród banków sygnatariuszy Deklaracji³. Na rozesłaną w lipcu 1998 roku do 114 banków ankietę odpowiedziały 63 banki, w tym 53 banki z Europy Zachodniej i Wschodniej, 6 banków z Ameryki Północnej, 3 banki z Azji oraz 1 z Afryki. Większość ankietowanych banków prowadzi pełny zakres usług, wskazując jako najważniejsze udzielanie kredytów korporacyjnych i konsumpcyjnych. Własną politykę ochrony środowiska, uzupełniającą założenia oświadczenia UNEP, prowadzi 69% banków respondentów. Aż 90 respondentów utworzyło departamenty lub komórki zajmujące się sprawami ochrony środowiska. Większość banków stosuje politykę i procedury dotyczące kredytów korporacyjnych (74%) oraz projektów inwestycyjnych, mniej natomiast — politykę dotyczącą bankowości inwestycyjnej (53%) i ubezpieczeń (38%). Około 60% banków podjęło formalne kroki integrujące ryzyko ochrony środowiska z decyzjami kredytowymi, a jedynie 20% banków — formalnie korelowało to ryzyko z całością strategii kredytowej i zarządzaniem portfelem inwestycyjnym.

Coraz mocniej podkreślana konieczność rozwiązywania trudnych problemów ochrony środowiska stawia przed polskimi bankami bardzo szerokie możliwości rozwoju swojej działalności zarówno w obszarze operacji aktywnych, jak i pasywnych. Szczególną zaś rolę powierza bankom nowelizowana obecnie polityka ekologiczna państwa oraz „Narodowa strategia ochrony środowiska na lata 2000–2006”. Dokumenty te mocno akcentują konieczność zwiększenia zaangażowania sektora bankowego w pozyskiwanie i kierowanie środków finansowych na inwestycje ochrony środowiska.

Abstract

Share of the banking sector in the activity for environmental protection

The process of integration with the European Union is connected with the necessity of making considerable investment outlays in the field of environmental protection. These are costs of the order of 20–39 billion euro depending on the decisions concerning the interpretation of the requirements for Poland. An essential source of financing investments for environmental protection will be bank credit. In this context it is important to what degree the Polish banks could adapt their current activity to the specific conditions of implementation the policy of environmental protection. Possible variants of the participation of banks for environmental protection concern both active and passive operations. In the scope of active operations the bank can engage in environmental protection by recognizing ecological risk as part of the credit risk in bank activity and also by providing credits. Whereas in the scope of passive operations the banks have the

³ A. Bartoszek, *Banki a ochrona środowiska*, Bank Pekao S.A. Maszynopis powielony, Warszawa 1999.

possibility of using a suitably chosen set of instruments serving to obtain capital for financing ecological undertakings.

Depending on the differences in the scope of action, organization and the principles of functioning of the bank one can distinguish two types of ecological banks: the ecological bank and the bank in which equally important as the ecological criterion are the commercial principles of conducting bank activity.

The banks are trying to face the difficult ecological problems also in a complex way and on the level of international settlements. Such a breakthrough moment in the functioning of the banks for which the subject of environmental protection is not alien was the signing of the declaration UNEP (United Nations Environment Programme) "Financial Institutions on the Environment and Sustainable Development".

It must be taken into account that with the progress in the implementation of adaptation programmes in the field of environmental protection the commitment of the bank sector will grow for gaining and making available financial means for investors.